

УДК: 340.13

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-71-2-35-42>

Тарановська Альона Олегівна,
аспірантка

*(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Пир)*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3979-2079>

СУЧАСНІ СЕКУЛЯРИТИВНІ ПРОЦЕСИ В СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ТА ПРАВОВОМУ ПРОСТОРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Статтю присвячено дослідженню змісту поняття «секуляризація», його проявам, впливу на соціально-політичне життя суспільства та роль релігії як соціального регулятора в тісному взаємозв'язку з нормами права. Розглянуто варіації думок видатних науковців із цього дискусійного питання. Звернено увагу на історичні витоки та сучасні тенденції секуляритивних процесів. Відображено сучасні реалії та можливі тенденції щодо ствердження ісламської релігійної доктрини в європейському суспільному та правовому просторі. Також ідеться про багатоаспектність секуляризації та «кризу довіри» стосовно релігійних вірувань узагалі, зважаючи на високий рівень освіти та запровадження новітніх технологій.

Ключові слова: *суспільство; право; релігія; секуляризація.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах тотальної глобалізації, визначення унікальності або універсальності тих чи інших соціальних явищ і процесів усе гостріше постає питання: чи можливе витіснення релігії як потужного суспільного регулятора (у взаємозв'язку з мораллю та правом) із життя соціуму? Якщо людина підкорила Всесвіт, створила швидкі засоби зв'язку та досягла максимального рівня комфорту для себе на цій планеті, то чи потрібен їй Бог? Чи мають значення для сучасної людини «вічні» питання сенсу, сутності життя та, з огляду на це, чи можливі зміни у всіх сферах суспільного життя?

Як відомо, релігійні норми формують у суспільстві ціннісно-нормативні положення, що формалізовані у священних текстах. У цьому контексті необхідно наголосити, що релігія та право – соціальні регулятори, які узгоджено впливають на суспільні відносини для досягнення соціально значущих цілей та завдань. Ці дві нормативні системи мають споріднені ознаки, урегульовують життя суспільства та взаємодіють упродовж тисячоліть у найрізноманітніших сферах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Емпіричні дослідження секуляритивних процесів у XIX–XX ст. здійснені такими вченими, як К. Доблер, П. Бергер, Х. Г. Кокс, К. Барт, Р. К. Бультман, Д. Бонхеффер, Г. Робберс. Вагомий внесок у вивчення проблемних питань духовності зробили такі філософи, як Ф.-М. А. Вольтер, Е. Дюркгейм, К. Г. Юнг тощо.

Серед нечисленної кількості наукових досліджень вітчизняних правознавців із вказаної проблематики необхідно виокремити дисертаційне дослідження Ю. Піх, у якому досліджено правову природу релігійно-правових систем та чинників, що сприяють процесам секуляризації і десекуляризації в релігійному праві в сучасному біполярному світі [14].

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження феномена секуляризації, історичної генези та співвідношення соціального, політичного, правового та духовного компонента в окресленій категорії; впливу процесів секуляризації на функціонування

Актуальність указаної проблематики полягає передусім у тому, що науково-технічний прогрес, який стрімко поширюється і займає майже всі сфери людського життя, прямо чи опосередковано буде інакший світогляд, змінює уявлення не лише про глобальні світові питання, але й впливає на публічну та приватну сферу суспільного життя, особистість та індивідуальність кожної людини. Питання сутності, змісту людського життя і суспільних відносин завжди були надзвичайно важливими не лише для філософії, соціології, антропології, але й для юридичної науки, оскільки кожний етап цивілізаційного розвитку сприяє формуванню нового суспільного порядку, що породжує необхідність у вивченні наявних засобів, методів регулювання суспільних відносин та й можливе запровадження новітніх важелів впливу на суспільство.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що світогляд людини формується в суспільстві за допомогою різноманітних соціальних інститутів. Важливу роль у цьому процесі завжди відігравала релігія. Саме вона пропонувала модель світу й навколишнього середовища, урегульовувала поведінку людей на повсякденному рівні, надавала ідеальні зразки того, як треба вчиняти або не вчиняти в конкретних обставинах, тобто створювала світоглядну матрицю індивіда як сукупність визначених образів, уявлень про місце й призначення людини у світі.

У науковій літературі досить часто зустрічається поняття «світоглядна матриця», що формує алгоритм розвитку духовної сфери соціуму, базові елементи якої мають властивість відтворюватись у зв'язку з їхньою повторюваністю та сакральністю. Вона складається із двох компонентів: методології усвідомлення реальності та духовно-етичного аспекту (духовності) [13, с. 58].

Необхідно зауважити, що духовність – це багатозначна категорія, що тісно пов'язана з релігією, проте досліджується не лише теологами, але й філософами, соціологами, психологами тощо. Її можна пов'язати із самоцінністю буття, з вічним та нескінченним, що має певний ідеальний порядок. Це вектор, який спрямований на щось гарне, світле, добре. «Духовне» у філософській концепції може бути визначено як гармонізуючий фундамент буття, у релігійних доктринах його називають Богом. Акцентуємо, що необхідно відрізнити «релігійність» від «духовності», останнє має більш широке значення та предмет пізнання.

У будь-якому суспільстві релігія, з огляду на характерні особливості соціальних відносин, цивілізаційний та історичний розвиток, виконувала такі функції: світоглядну, регулятивну, інтегративну, легітимізаційну та ілюзорно компенсаторну. Вона допомагала людині гармонійно співіснувати з навколишнім середовищем, відчувати себе частиною чогось більшого, зокрема, релігійні вірування розкривали питання смерті, даючи надію на майбутнє, що було важливим і бентежним для соціуму [7].

Поняття «секуляризація» з латинської мови перекладається як «той світ», «та доба», «мирський стан», тобто це щось інше, що відрізняється від основного [1, с. 70]. Це поняття відмінне від сакралізації.

Вірогідно, що секуляризація як поняття, позбавлене політичного змісту, варто розглядати шляхом виділення релігійного аспекту із суспільного життя, зосередження на раціональності та загальній моралі. Проте складно уявити, як можна відкинути ще одну місію релігії – давати надію людині після смерті. Адже всі релігійні доктрини, окрім сенсу життя, переймаються питанням людської смерті. У цьому аспекті необхідно взяти до уваги, що секуляризоване суспільство ніби змовчує тему смертності, приховує її, але це той бік життя, з яким зустрічається кожна людина без винятку. Очевидно, що смерть викликає в людині почуття страху, релігія, зі свого боку, створює певний рівень безпечності в людській свідомості. Чи зможе вона відмовитися від цього?

Згідно з опитуванням Інституту Геллапа, у якому взяли участь понад 50 тисяч осіб із 57 країн, кількість прихильників будь-якої релігії за період від 2005 до 2011 року скоротилася із 77 % до 68 %, а тих, хто називає себе невіруючими, стало на 3 % більше, у результаті чого частка переконаних атеїстів у світі досягла 13 %. Вони впевнені, що життя закінчується з біологічною смертю людини, але чи будуть вони так думати у хвилину небезпеки або на смертному одрі? Подібні неоднозначні тенденції змушують антропологів, філософів,

соціологів, релігієзнавців досліджувати явище секуляризації більш детально та ретельно з метою зазирнути в майбутнє людського середовища [16].

Православний богослов А. Шмеман визначає секуляризацію як процес зміни свідомості людини, за якого вона стає безрелігійною, і, як наслідок, релігія витісняється із суспільного життя [15, с. 105–106].

Американський соціолог, релігієзнавець К. Доблер, навпаки, характеризує секуляризацію як поступовий процес переформатування суспільного ладу.

На його думку, секуляритивні процеси відбуваються в декілька етапів:

— релігійні системи, які мають загальний характер, знижуються до рівня інших підсистем соціуму;

— далі змінюється рівень впливу релігії на окремих визначних індивідів;

— завершується цей процес змінами в релігійних віруваннях, культурах і церковній організації [15, с. 106–107].

Німецький соціолог П. Бергер вважає, що рушійною силою секуляризації є раціоналізація як звільнення суспільства від релігійного контролю, що проявляється в такому, як-от:

— відокремлення держави від церкви;

— відібрання церковної власності;

— зникнення релігійного змісту у творах мистецтва;

— стрімкий розвиток науки – майбутньої перспективи людства [15, с. 105].

Переконливим є той історичний факт, що європейська культурна спадщина формувалася на основі середньовічної християнської культури й неможлива без взаємозв'язку з нею.

Наведену вище тезу роз'яснює професор Трірського університету (Німеччина) Г. Робберс, спеціаліст із канонічного права, відомий у наукових колах як дослідник впливу релігії на правові системи європейських держав. Він переконаний, що релігійні положення є фундаментальними орієнтирами, які надають напрями розвитку правовим нормам. Зокрема, Герхард Робберс зазначає, що для окремих держав притаманний тісний зв'язок державної влади та церкви [17, с. 703]. Наприклад, у преамбулі Конституції Ірландії, що прийнята 29 грудня 1937 року, визначено: «В ім'я Пресвятої Трійці, від якої виходять усі влади й до якої як до нашої останньої надії повинні бути спрямовані всі дії людини і держави, ми, народ Ейре, покійно визнаємо всі наші обов'язки перед Священним Господарем Ісусом Христом, котрий підтримував наших пращурів у вікових випробуваннях, ... схвалюємо, видаємо і встановлюємо для себе цю конституцію" [11]. У Конституції Данії, яка прийнята 05 червня 1953 року, офіційно визнається керівна роль Євангельської лютеранської церкви, що отримує підтримку з боку держави [10]. Відповідно до Конституції сусідньої Польщі від 02 квітня 1997 року, у преамбулі говориться, що польський народ як віруючий у Бога з почуттям відповідальності перед Богом і совістю приймає цей документ [12].

Професор богослів'я Гарвардської школи Х. Г. Кокс визначав секуляризацію як «приватизацію» релігії, її перетворення в особисту сферу людського життя. Тобто те, що було загальним, тотальним і обов'язковим, стає локальним, індивідуальним, особистісним. Він доводить, що релігія – це не приватна справа людини, вона стає такою лише всередині секулярної свідомості [8].

Згідно з поглядами філософських концепцій «теологія родового відмінка» та «теологія смерті Бога», що розквітли в 60–70 рр. ХХ ст. (уже після ідей К. Барта і Р. Бульмана щодо діалектичної теології), існує «криза довіри» стосовно ортодоксальних вірувань, так і щодо неортодоксії, яка й спричиняє секуляритивні настрої в суспільстві. Яскравими представниками згаданих вище теорій є такі вчені, як Г. Ваханян, Т. Альтицер, котрі прогнозували панування атеїстичних ідей у майбутньому та зосередження уваги лише на моральних постулатах релігії, відкидаючи ідею Бога [3, с. 59–60].

Надихнув послідовників «теології родового відмінка» та «теології смерті Бога» Д. Бонхеффер, німецький лютеранський пастор, теолог, учасник антинацистської змови, який звернув увагу на ідею інтелектуальної чесності. Він стверджував, що світ вступив в іншу культурологічну епоху, де немає місця «священному». Крім цього, Д. Бонхеффер

наголошував, що в секулярному світі Бог є відсутнім. Він ніде й ніяк себе не виявляє. Секулярна людина в цих теоріях не має можливості засвідчити існування Бога, вона не знаходить Бога ні в собі, ні поруч, ні на небі. Отже, це досить радикальне трактування секуляризації, що суттєво відрізняється від діалектичної теології К. Барта, яка переймалася поєднанням смерті Бога з вірою в те, що Христос живий [3, с. 60–61].

Маємо підкреслити, що поняття «секуляризація» вперше було вжито як політичну категорію під час укладання Вестфальського миру в 1648 році французьким послом Лонгвілем. Цей термін використовувався для опису експропріації церковних територій, які мали б компенсувати втрати німецьких територій під час Тридцятирічної війни (1618–1648) [13, с. 105]. До того ж секуляризація по своїй суті була юридичним поняттям та мала економічне тлумачення, без будь-якого натяку на ідеологічні або ціннісні аспекти.

Не можна не зважати на те, що у XX столітті людство перегорнуло достатньо трагічних сторінок власної історії, причиною яких також була й нетерпимість у різних її проявах: чи то расова, національна або релігійна. Наслідок, на жаль, один – це людські страждання та смерть. На сьогодні панівною думкою в науці й законодавстві є теолого-політичний підхід до розгляду проблеми секуляризації, що тлумачиться як розділення, розмежування сфер політики та релігії на окремі, автономні соціальні інститути, які функціонують незалежно.

Якщо XX століття повернуло вектор суспільних настроїв на свободу совісті, віросповідання, толерантність та віротерпимість, то вже XXI століття кидає виклик політичному й певною мірою демографічному майбутньому Старого Світу – Європі. Аналізуючи статистичні дані, можна говорити про істотне збільшення кількості мусульман на території Європи. Характерною особливістю є те, що мусульманське населення Європи молодше, ніж корінне. Відповідно до цього, через 10–20 років студенти, які сповідують іслам, будуть складати приблизно 50 % тих, хто навчається в європейських університетах [6]. Ідеться про так званий тріумф ісламу. Слід зауважити, що іслам – це одна з найпоширеніших у світі монотеїстичних релігій, яка вирізняється незмінними віковими настановами, відданістю та деколи й фанатичністю вірян. Учені-політологи та соціологи прогнозують зростання економічного, політичного та культурного впливу мусульманської спільноти на європейців. Ураховуючи культурологічну різноманітність, релігійний плюралізм, толерантне ставлення до суспільних меншин та роз'єднаність корінного населення Європи, об'єднані впливовою релігійною свідомістю ісламу мусульмани зможуть фактично контролювати політичний процес у європейських державах. До того ж ціннісні орієнтири ісламу відрізняються від сьогоденної Європи, а висока народжуваність серед мусульман, помножена на їхній релігійний потенціал, може спровокувати силовий варіант підкорення Європи. Наразі це питання є гострим та дискусійним серед сучасних науковців та політичних діячів, проте американський інститут Pew Research Center on Religious and Public Life, провівши соціологічне дослідження, дає підстави вважати, що подібний сценарій є ймовірним, але не з таким стрімким та войовничим характером [6].

Загалом для ісламського світу притаманна визначна роль релігії як суспільного регулятора. Етика та мораль ісламу є незмінними протягом багатьох віків; Бог (Аллах), згідно з Кораном (священна книга мусульман), заповідав вірянам неухильно дотримуватися наданих норм, які вони й втілюють у своєму житті, іноді досить радикально та з фанатизмом.

Якщо говорити про релігійний радикалізм, то варто звернутися до праці видатного французького філософа епохи Просвітництва Франсуа-Марі Аруе Вольтера – «Трактату про віротерпимість», у якому він безапеляційно засуджував будь-які прояви жорстокості, що засновані на релігійних переконаннях. Вольтер уважав, що догматизм і фанатизм, зокрема в релігії, призводять до страшних наслідків. Вольтер, відомий як гуманіст, сповідував ідею деїзма, він не розривав зв'язку людини з Богом, але відкидав значущу роль церкви в цьому. Релігія розглядалася ним як політичний інструмент керування державою. Розсудливість, зваженість – ось важливі вольтерівські риси, які, на його думку, мають бути вирішальними в державі [5].

З таким твердженням важко не погодитись, але необхідно проаналізувати цивілізаційний досвід людства. Релігійні норми та сакральний характер деяких аспектів

людського життя є надзвичайно важливими для збереження власної ідентичності та державності. Розглянемо яскравий приклад Римської імперії, найвеличнішої античної держави, яка розпалася в 395 р. н. е. на дві частини: Західну та Східну. Імператор Феодосій 17 січня 395 р. н. е. розділив Римську імперію між синами: Західна відійшла молодшому синові Гонорію, Східна зі столицею в Константинополі – Аркадію [1, с. 70]. Крім економічних (відсутність єдиної грошової системи) та політичних причин (війовничі набіги сусідніх племен), були й інші – соціальні – передумови, а саме моральна деградація суспільства. Військова повинність утрачала популярність та престиж, на службу у військах частіше приймали найманців, корінні римляни насолоджувалися розкішшю, займалися розпустою, неприродними статевими зносинами, унаслідок чого втрачали інтерес до продовження роду. Але природно, що територія не може залишатися вільною, її обов'язково хтось займає і північно-західну частину почали заселяти варварські племена, які, хоча й присягали на вірність Риму, проте поступово впроваджували свою політику, займали керівні посади. Історики наполягають на тому, що під час Великого переселення народів східна частина Римської імперії встояла завдяки непривабливим ландшафтам та некомфортним кліматичним умовам, проте не варто відкидати й вагому роль сильної позиції християнства та єдності суспільства, яка панувала тоді. Переконливо можна заявити, що у випадку, коли моральний (етичний) рівень суспільства знижується, якщо народ не переймається майбутньою долею держави, то його легко підкорить сильніший народ. Релігія, мораль та право перебувають у тісному взаємозалежному зв'язку, який важко уявити розірваним.

Варто звернути увагу на вчення італійського філософа, журналіста, неомарксиста ХХ століття Антоніо Грамші, який у своїй роботі «В'язничні зошити» розкриває питання культурної гегемонії. Він доводить, що релігія виступає одним з елементів культурного ядра суспільства, яке його єднає [2].

Цікаво, що засновники економічної теорії держави К. Маркс та Ф. Енгельс наполягали, що економічний базис створює фундамент та є інструментом керування державою, роль релігії знецінювалася та заперечувалась.

Низка сумнівів та зауважень виникає в А. Грамші, незважаючи на його захоплення комуністичними ідеями. Він говорить, що державна влада є сильною лише тоді, коли в суспільстві панує вигідна для неї «народна філософія», оскільки держава має контролювати настрої в суспільстві не тиранічно, але постійно, на буденному рівні та досить делікатно. На його думку, це забезпечується завдяки інтелігенції: священникам, пасторам, духовенству, лідерам релігійних організацій, учителям, суддям, акторам, письменникам, поетам, журналістам тощо [2].

Вирішуючи проблему секуляризованих явищ та процесів, що відбуваються в соціально-політичному й правовому просторі, не можемо оминати характерну особливість людської природи – її здатність до рефлексії, до сумнівів. Релігія як об'єктивно наявний соціальний феномен сприяє максимальній гармонізації внутрішньої сутності людини. Пізнати істину є надзвичайно важливим, але повірити в неї є необхідним для того, щоб віра стала інструментарієм впливу людини на навколишній світ.

Висновки. Узагальнюючи зазначене вище, вважаємо за необхідне підкреслити, що секуляризація – це складне багатозначне та багатоаспектне поняття.

Так історично склалось, що в *політичному аспекті* «секуляризація» позначала процес експропріації церковних територій на користь світської влади (курсив мій. – А. Т.).

З огляду на *духовний компонент* у понятті «секуляризація», тлумачимо її як витіснення релігійних норм та доктрин із суспільного життя, як десакралізацію релігійних вірувань (курсив мій. – А. Т.).

Якщо йдеться про *соціальний аспект*, секуляризація розуміється як перетворення релігії на особисту приватну сферу людини, процес відособлення, відокремлення, приховування певної сфери людського життя від суспільства (курсив мій. – А. Т.).

Ураховуючи *правовий компонент* у секуляризованих процесах, звертаємо увагу на той момент, що правова система перебуває як свідомо, так і несвідомо в пошуках духовних

орієнтирів, які могли б зняти соціально-психологічну напругу в суспільстві з метою ефективного врегулювання суспільних відносин (курсив мій. – А. Т.).

Загалом історичний досвід підтверджує постійну потребу людства як у моделі світогляду, що пропонується релігією, так і в нормативному регуляторі, заснованому на абсолютних трансцендентальних цінностях [4, с. 60].

Релігія, перебуваючи в тісному поєднанні із глибинними основами людського буття, прямо або опосередковано впливає на соціальні структури та регулювання суспільних відносин.

З огляду на ліберальний характер політичного життя Європи та зростання тенденції до тотальної автономізації, секуляризаційні процеси в соціально-політичному та правовому просторі надалі можуть досить несподівано вплинути на цивілізаційний розвиток людства.

Зазначимо також, що ця стаття окреслює лише загальні моменти порушеного питання. Отже, варто відмітити необхідність та важливість подальшої розробки цієї теми, насамперед впливу процесів секуляризації на актуальні трансформаційні процеси в сучасному соціально-політичному й правовому просторі України.

Список використаних джерел

1. Андрусишин Б., Бондаренко В. Держава, право і церква періоду раннього християнства. *Право*. Вип. №9. 2010. С. 69–77.
2. Антонио Грамши. Тюремные тетради. URL : <https://www.civisbook.ru/> (дата звернення: 06.04.2020).
3. Антропов В. В. Этика и религия в безрелигиозном христианстве Дитриха Бонхёффера. *Вестн. Моск. ун-та. Серия 7. Философия*. Вып. № 6. С. 58–72.
4. Вовк Д. Співвідношення права і релігії у християнській правовій традиції: етап постсекуляризації. Загальні проблеми правової науки. *Вісник*. № 4 (63). С. 58–67.
5. Вольтер. Трактат о терпимости. URL : <https://iknigi.net/> (дата звернення: 05.04.2020).
6. Губар О. Дослідження: частка мусульман в Європі зростає до 2050 року вдвічі. 2017. URL : <https://www.dw.com/uk/> (дата звернення: 05.04.2020).
7. Йосипенко С. Теолого-політична проблема в ранньомодерній духовній літературі. Стаття друга: секуляризація. Мультиверсум. *Філософський альманах*. № 58. 2006. URL : <https://www.filosof.com.ua/> (дата звернення: 05.04.2020).
8. Зайцев К. А. Теологическое толкование секуляризации в учении Х. Кокса. URL : <https://cyberleninka.ru/> (дата звернення: 07.04.2020).
9. Зімарьова Ю. Філософія Вольтера: природа людини та тлумачення релігії. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. Вип. № 4. 2013. С. 100–107.
10. Конституція Данії. URL : <https://legalns.com/> (дата звернення: 07.04.2020).
11. Конституція Ірландії. URL : <https://legalns.com/> (дата звернення: 07.04.2020).
12. Конституція Польщі. URL : <https://legalns.com/> (дата звернення: 07.04.2020).
13. Москалец В., Олійник А. Релігійна віра як антисуїцидальний чинник. *Психологічні виміри культури, економіки, управління: Науковий журнал*. № XII. 2018. С. 58–75.
14. Піх Ю. А. Загальна характеристика секуляризації і десекуляризації правових систем релігійного типу : дисертація на здобуття наук ступ. канд. юр. наук. URL : <http://ena.lp.edu.ua/> (дата звернення: 20.04.2020).
15. Пода Т. А. Вплив релігійного фактора на міжнародні відносини у XXI столітті. *Вісник Національного авіаційного університету*. Сер. : Філософія. Культурологія. 2012. № 2. С. 105–107.
16. Рейчел Нувер. Чи зникне колись релігія? 2016. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/vert_fut/2016/07/160726_vert_fut_will_religion_ever_disappear_vp (дата звернення: 24.03.2020).
17. Робберс Г. Государство и религия в Европейском Союзе (опыт государственно-конфессиональных отношений). Ин-т Европы РАН. Москва, 2009. С. 703–704.
18. Тициан А. Э. Концепция десекуляризации в социологии религии. *Вестн. Моск. ун-та. Сер. 7. Философия*. Вып. № 4. 2016. С. 105–117.
19. Щербак В. О. Вестфальський мир 1648 р. *Енциклопедія історії України*. URL : <https://www.history.org.ua/> (дата звернення: 05.04.2020).

References

1. Andrusyshyn B., Bondarenko V. (2010). Derzhava, pravo i tserkva periodu rannoho khrystyanstva. Pravo [The state, law and church in the period of the early Christianity]. Vyp. № 9. S. 69–77 [in Ukrainian].
2. Antonio Gramshi. Tyuremnye tetradi [The prison's notes]. URL : <https://www.civisbook.ru/> (data zvernennya: 06.04.2020) [in Russian].
3. Antropov, V.V. Etika i religiya v bezreligioznom hristianstve Ditriha Bonhyoffera. Vestn. Mosk. un-ta [Ethics and religion in the unreligious Christianity by Dietrich Bonhoffer]. Seriya 7. Filosofiya. Vyp. № 6. S. 58–72 [in Russian].
4. Vovk, D. Spivvidnoshennia prava i relihii u khrystyianskii pravovii tradytsii: etap postsekuliaryzatsii. Zahalni problemy pravovoi nauky. Visnyk [The interrelation of the law and religion in the Christian legal tradition]. № 4 (63). S. 58–67 [in Ukrainian].
5. Volter. Traktat o terpymosti [A Treatise on Tolerance]. URL : <https://iknigi.net/> (data zvernennia: 05.04.2020) [in Russian].
6. Hubar, O. (2017). Doslidzhennia: chastka musulman v Yevropi zroste do 2050 roku vdvichi [Research: The proportion of Muslims in Europe will double by 2050]. URL : <https://www.dw.com/uk/> (data zvernennia: 05.04.2020) [in Ukrainian].
7. Iosypenko, S. (2006). Teoloho-politychna problema v rannomodernii dukhovnii literaturi. Stattia druha: sekuliaryzatsiia. Multyversum. Filosofskiyi almanakh [Theological and political problem in early modern spiritual literature. Article two: secularization. Multiverse. Philosophical Almanac]. № 58. URL : <https://www.filosof.com.ua/> (data zvernennia: 05.04.2020) [in Ukrainian].
8. Zaitsev, K. A. Teolohycheskoe tolkovanye sekuliaryzatsyy v uchenyy Kh. Koksa [Theological interpretation of secularization in the teachings of H. Cox]. URL : <https://cyberleninka.ru/> (data zvernennia: 07.04.2020) [in Russian].
9. Zimarova, Yu. (2013). Filosofii Voltera: pryroda liudyny ta tлумachennia relihii. Antropolohichni vymiry filosofskykh doslidzhen [Voltaire's philosophy: human nature and interpretation of religion. Anthropological dimensions of philosophical research]. Vyp. № 4. S. 100–107 [in Ukrainian].
10. Konstytutsiia Danii [Constitution of Denmark]. URL : <https://legalns.com/> (data zvernennia: 07.04.2020) [in Ukrainian].
11. Konstytutsiia Irlandii [Constitution of Ireland]. URL : <https://legalns.com/> (data zvernennia: 07.04.2020) [in Ukrainian].
12. Konstytutsiia Polshchi [Constitution of Poland]. URL : <https://legalns.com/> (data zvernennia: 07.04.2020) [in Ukrainian].
13. Moskalets V., Oliinyk A. (2018). Relihiina vira yak antysuitsydalnyi chynnyk. Psykholohichni vymiry kultury, ekonomiky, upravlinnia. Naukovyi zhurnal [Religious faith as an anti-suicidal factor. Psychological dimensions of culture, economics, management: Scientific journal]. № XII. S. 58–75 [in Ukrainian].
14. Pikh, Yu. A. Zahalna kharakterystyka sekuliaryzatsii i desekuliaryzatsii pravovykh system relihiinoho typu : dysertatsiia na zdobuttia nauk. stup. kand. iur. nauk [General characteristics of secularization and desecularization of legal systems of religious type: dissertation for the acquisition of sciences. stup. Cand. jur. Science]. URL : <http://ena.lp.edu.ua/> (data zvernennia: 20.04.2020) [in Ukrainian].
15. Poda, T. A. (2012). Vplyv relihiinoho faktora na mizhnarodni vidnosyny u XXI stolitti. Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Ser. : Filosofii. Kulturolohiia [The influence of the religious factor on international relations in the XXI century. Bulletin of the National Aviation University. Ser. : Philosophy. Culturology]. № 2. S. 105–107 [in Ukrainian].
16. Reichel Nuver. (2016). Chy znykne kolys relihiia? [Will religion ever disappear?]. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/vert_fut/2016/07/160726_vert_fut_will_religion_ever_disappear_vp (data zvernennia: 24.03.2020) [in Ukrainian].
17. Robbers, H. (2009). Hosudarstvo y relyhyia v Evropeiskom Soiuze (opyt hosudarstvenno-konfesyonalnykh otnoshenyi). Yn-t Evropy RAN [The state and religion in the EU]. Moskva. S. 703–704 [in Russian].

18. Tytsyian, A. Э. (2016). Kontseptsyia desekuliaryzatsyy v sotsyolohyy relyhyy. Vestn. Mosk. un-ta. Ser. 7. Fylosofyya [The concept of desecularization in the sociology of religion]. Вып. № 4. S. 105–117 [in Russian].

19. Shcherbak, V. O. Vestfalskyi myr 1648 r. Entsyklopediia istorii Ukrainy [Peace of Westphalia in 1648. Encyclopedia of the History of Ukraine]. URL : <https://www.history.org.ua/> (data zvernennia: 05.04.2020) [in Ukrainian].

Taranovska Alona,

Aspirant

(Donetsk Law Institute of the MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3979-2079>

MODERN SECULAR PROCESSES IN THE SOCIO-POLITICAL AND LEGAL SPACE OF EUROPEAN CULTURE

This article reviles the content of the concept "secularization", its manifestations, influence of it at social and political life of society, defined the role of religion in cooperation with the norms of law as a regulator of social relations. At the moment, the generally acceptable position on the interpretation of secularization is to highlight the religious component of public life and focus on rationality. The author reviewed the variations of opinions of outstanding scientists on this discussion point. The thesis states that the religion, while being combined with the deep foundations of the human being, forms the fundamental value normative provisions in society and genetically and inextricably linked with the right. These two regulatory systems influence social relations in order to achieve socially significant goals and objectives. It is also noted that some European countries have a close connection between the State authorities and the church, are also given quotes from the preambles of constitutions of Denmark, Ireland and Poland. Special attention is drawn to the historical origins and modern trends of the secularization processes. The European realities are reflected from the point of possible statement of Islamic religious doctrine in the European social and legal space. It was researched that the phenomenon of secularization is multi-aspect and consists of several components, such as political, social, legal and spiritual ones. In addition, it is about the transformation of religion into the personal sphere of human life and the "Crisis of trust" regarding religious beliefs in general, according to the availability of education and the introduction of new technologies. The main postulates of the cultural hegemony theory of Italian journalist, philosopher and neo-Marxist Antonio Gramsci are being reviewed were it was considered that it is impossible to depreciate the role of religion in the state, because religion is one of the important elements of the cultural core of the society, which unites it.

Key words: society; law; religion; secularization.

Надійшла до редколегії 25.05.2020